

Pedagogisch klimaat, sociale veiligheid, burgerschap en integratie

Bs Mandegoud

Inleiding

- 1. Pedagogisch klimaat en de sociale veiligheid, burgerschap en integratie**
- 2. De huidige situatie**
  - 2.1. Inzicht in de huidige situatie**
  - 2.2. Wat doen we op school**
- 3. Beleidsvoornemens**
- 4. Evaluatie en borging**

Bijlagen

Inleiding

Uit de identiteit, de missie en de visie van de school blijkt dat het pedagogisch klimaat, alsmede burgerschapszin en integratie belangrijk speerpunten zijn en dat daar veel zorg en aandacht voor is en moet zijn.

Uit de schoolgids:

Basisschool Mandegoud, is een samenwerkingschool waar we kinderen uit Kloosterburen en omgeving binnen laten om daar samen te leren en te werken. De school heeft rond de 120 leerlingen met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden en is in 2003 ontstaan uit een fusie van CBS "Pronkjewail", OBS "Pronkjewail" en KBS "Willibrordus".

De naam "Mandegoud" is bedacht door een ouder en betekent "gezamenlijk bezit" een toepasselijke naam voor een fusieschool. We respecteren de verschillen in levensbeschouwelijke achtergrond of godsdienst van ouders en personeel. Kernwoorden hierbij zijn: respect, vertrouwen, openheid en gelijkwaardigheid.

De identiteitscommissie is een belangrijke commissie binnen de school. Zij bewaakt alle processen en activiteiten die met identiteit te maken hebben. Van alle denominaties hebben er twee ouders zitting in deze commissie.

De school is betrokken bij het dorp. Nu het de enige school is weten velen ons te vinden om de leerlingen te betrekken bij activiteiten die in het dorp worden georganiseerd. In het van oorsprong katholieke Kloosterburen is de carnavalsviering voor veel leerlingen en ouders een hoogtepunt in het jaar.

Brede ontwikkeling

We willen ervoor zorgen dat de kinderen met plezier naar school gaan en veel kunnen leren. Maar we vinden niet alleen het leren belangrijk. We willen op school de leerlingen ook met elkaar leren omgaan in een veilige en prettige sfeer. Kinderen die zich veilig en prettig voelen kunnen zich goed ontwikkelen en staan open voor het leren. Om dat te bereiken hanteren we een aantal duidelijk regels. We werken er hard aan om kinderen bewust te maken dat elkaar pesten of discrimineren bij ons op school niet geaccepteerd wordt. Op een positieve manier omgaan met elkaar komt de sfeer ten goede. We vinden het belangrijk dat de kinderen zich bij ons harmonisch kunnen ontwikkelen, waarbij het erom gaat om zowel het hoofd, het hart als de handen aan te spreken. Dat betekent bijvoorbeeld dat naast het opdoen van kennis en het ontwikkelen van het intellect, ook de ontwikkeling van de creativiteit en van lichamelijke vaardigheden door middel van sport en spel belangrijk zijn.

Missie

Onze missie kan als volgt worden samengevat:
"Samen leren in een veilig schoolklimaat"

Visie

We willen een school zijn waar het goed toeven is. Hiertoe bieden wij een vriendelijk, uitnodigend en veilig klimaat, waarin orde en regelmaat heersen. Immers, wanneer een kind zich prettig voelt, kan het tot een evenwichtige ontwikkeling komen. Een ontwikkeling op cognitief, sociaal, emotioneel en creatief gebied, naar de mogelijkheden van ieder kind.

In dit document beschrijven we het beleid van de school ten aanzien van de domeinen pedagogisch klimaat, sociale veiligheid, burgerschap en integratie. Om op een planmatige wijze gestalte te geven aan bovenstaande zal dit document tevens gebruikt worden als borging- en evaluatie-instrument.

1. Pedagogisch klimaat en de sociale veiligheid, burgerschap en integratie

Pedagogisch klimaat en sociale veiligheid

Feiten: (gebaseerd op diverse wetenschappelijke onderzoeken uit de jeugdzorg)

- Kinderen brengen een groot deel van de tijd door in een groep.
- Een open groepsklimaat heeft een positieve invloed op succes.
- Vier punten die van groot belang zijn voor een goed leefklimaat:
  - o De responsiviteit van de leerkracht (groepsleider)
  - o De mate van het gevoel hebben iets te leren
  - o Structuur
  - o Onderlinge relatie tussen jongeren
- Jongeren in een negatief groepsklimaat vervelen zich vaak, missen perspectief en voelen zich niet "veilig"
- Extreem strenge of onduidelijke en onvoorspelbare regels, geen vertrouwen en aandacht krijgen, klachten die niet serieus genomen worden en leraren (groepsleiders) die zich niet aan de regels houden zijn van zeer grote invloed op het leefklimaat.

- In de KERN gaat het om 3 pedagogische aspecten:

- o veiligheid en ondersteuning bieden
- o ruimte scheppen voor leren en ontwikkeling
- o regels en grenzen stellen

Hier komt bij dat er aandacht nodig is voor de interacties tussen kinderen.

Zes uitgangspunten voor een pedagogisch klimaat:

1. Emotionele steun en sensitieve responsiviteit.
2. Autonomie en ruimte.
3. Structureren en grenzen stellen.
4. Informatie geven en uitleggen.
5. Begeleiden van interacties tussen kinderen.
6. Stimuleren en ondersteunen van interacties tussen kind, ouders en school.

Bevordering van burgerschap en integratie is belangrijk omdat de betrokkenheid tussen burgers onderling en burgers en de overheid is afgenomen. De opdracht aan scholen om actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen is in de wet vastgelegd:

"Het onderwijs:

- a. Gaat er mede van uit dat de kinderen opgroeien in een pluriforme samenleving.
- b. Is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie.
- c. Is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennis maken met verschillende culturen en achtergronden van leeftijdgenoten."

De gewenste opbrengsten zijn terug te vinden in de kerndoelen.:

KERNDOELEN ORIËNTATIE OP JEZELF EN DE WERELD > Mens en samenleving

34 De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

36 De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.

39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

De inspectie beoordeelt de school op het aanbod en de manier waarop de school het resultaat evalueert.

Actief burgerschapsvorming en sociale integratie kunnen worden verdeeld in drie domeinen: democratie, participatie en identiteit¹. Democratie omvat zowel de grondbeginselen en hoe die in het dagelijkse leven worden toegepast, als de staatsrechtelijke aspecten.

Participatie is een kenmerk van de democratische grondhouding en betreft het actief deelnemen aan het verbeteren van de omgeving.

Identiteit gaat over de wisselwerking tussen persoon en omgeving en hoe persoonlijke opvattingen bepalend zijn voor het gericht zijn op de gemeenschap.

2. De huidige situatie

2.1 Inzicht in de huidige situatie

Om een goed en verantwoord beleid te voeren is het noodzakelijk goed inzicht te hebben in de huidige situatie; zowel op leerling-, groeps-, schoolniveau en in de beleving van leerlingen, leerkrachten en ouders. In willekeurige volgorde geven we hier onder aan hoe wij inzicht in de huidige situatie verwerven.

ZIEN

ZIEN! Is een expertsysteem dat de leerkracht helpt bij het bevorderen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen.

In het schooljaar 2013 – 2014 werd het gedragsleerlingvolg- en hulpsysteem, ZIEN, ingevoerd. Er wordt gebruik gemaakt van zeven dimensies die informatie geven over de ondersteuningsbehoeften van de groep en/of individuele leerlingen.

ZIEN! bevat handige functionaliteiten; het is een webbased systeem, heeft een goede inhoudelijke helpdesk en betreft de ouders in het proces. Aan de hand van observaties vullen de leerkrachten het registratiesysteem in en kunnen ze bepalen of er specifieke acties op leerling- en/ of groepsniveau nodig zijn. De bevindingen worden tijdens de leerlingbespreking en de rapportgesprekken besproken; met name het welbevinden en de betrokkenheid. Indien nodig, worden de andere dimensies ook besproken.

KIJK!

KIJK is een volgsysteem bij de kleuters. In het systeem wordt ook de sociaal emotionele ontwikkeling in beeld gebracht.

Klassenbezoeken

Jaarlijks worden klassenbezoeken afgelegd door de directeur, de intern begeleider en/ of onderling door leerkrachten. Deze bezoeken leveren veel gegevens op. Voor deze bezoeken heeft L&E (o.a.) een kijkwijzer pedagogisch handelen² ontwikkeld.

Inspectie

Tijdens het inspectiebezoek wordt ook gekeken naar het schoolklimaat en de bevordering van de burgerschap en de sociale integratie.

Bevindingen 2014:

De inspectie concludeert dat de kwaliteit van het onderwijs op bs Mandegoud op de onderzochte onderdelen op orde is. Uit het onderzoek is gebleken dat de school op die gebieden geen tekortkomingen kent. Om die reden wordt het reeds aan de school toegekende basisarrangement gehandhaafd. De bevindingen zullen worden betrokken bij de eerstvolgende risicoanalyse, waarbij opnieuw de vraag aan de orde is of het toezichtarrangement eventueel moet worden aangepast.

Audit

Schoolbestuur Lauwers en Eems neemt deel aan het provinciale auditteam. Scholen kunnen een audit aanvragen bij dit team en/ of door directie worden aangemeld. In mei 2017 is er een extern auditteam op bs Mandegoud geweest. Het schoolklimaat is als voldoende veilig, uitdagend en stimulerend beoordeeld.

---

¹ Bijlage 1 Houdingen, vaardigheden, kennis- democratie, participatie, identiteit.

² Bijlage 2 Kijkwijzer pedagogisch handelen.

Tevredenheidsonderzoek

Periodiek wordt op alle scholen van L&E een tevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder leerlingen, leerkrachten en ouders. Het instrument bestaat uit vier vragenlijsten (één voor leerlingen, één voor ouders, één voor medewerkers en één voor het management). Met behulp van de vragenlijsten kan de tevredenheid van de ouders, leerlingen en medewerkers in kaart worden gebracht. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door een extern bedrijf en de uitkomsten worden vergeleken met het landelijk gemiddelde. Het meest recente onderzoek is uit 2018. Hierin gaven kinderen aan over het algemeen tevreden te zijn over de sociale veiligheid, vergelijkbaar met het Nederlands gemiddelde.

Functioneringsgesprekken

Tijdens het functioneringsgesprek³ tussen leerkracht en de directeur is welzijn en welbevinden een vast item.

Collegiale ondersteuning

Collegiale ondersteuning en ondersteuning tussen teamleden en van de leiding belangrijk is, ook elkaar informeren en op de hoogte houden van gebeurtenissen op school en in het leven van een kind.

RI&E

Eens per vier jaar wordt er een risico-inventarisatie en –evaluatie uitgevoerd. Deze RI&E is de basis van het arbobeleid en zorgt dat risico's in de scholen t.a.v. veiligheid, gezondheid en welbevinden in beeld worden gebracht en dat er plan voor wordt gemaakt om maatregelen op te stellen. Ook wordt er een zogenaamde preventiemedewerker aangesteld.

Samenwerking

Ouders en leerkrachten werken samen ten behoeve van de ontwikkeling van het kind. Ieder vanuit de eigen expertise en rol. Naast de informele gesprekken zijn er jaarlijks een ouderavonden en drie oudergesprekken rondom de ontwikkeling en de vorderingen van het kind. Indien gewenst kunnen ouders, of school een afspraak maken voor een gesprek.

Observaties, gesprekken

Dagelijkse observaties en gesprekken zijn een belangrijk instrument om inzicht te krijgen in de gevoelens en de beleving van de kinderen, de leerkrachten en de ouders.

---

³ Bijlage 3 formulier functioneringsgesprekken L&E

2.2 Wat doen we op school

Waarden

Bs Mandegoud is in 2003 ontstaan na een fusie tussen een openbare, een Christelijk en een Katholieke basisschool. Waarden hebben op bs Mandegoud een belangrijke plaats. In eerste plaats komen er belangrijke waarden terug in onze visie: Respect, openheid, vertrouwen en gelijkwaardigheid.

Vervolgens hebben waarden een belangrijke plek in ons identiteitsbeleid:

- respect (*anders is gewoon*)
- mensen in hun waarde laten
- zorgzaamheid
- een positieve benadering in het omgaan met elkaar
- omkijken naar elkaar
- een veilige omgeving
- vertrouwen en openheid
- hetzelfde doel voor ogen hebben
- aandacht voor goede communicatie

"De school als samenwerkingsschool - ontstaan uit PC, RK en OO wil een school zijn voor de hele dorpsgemeenschap, d.w.z. een school die open staat voor alle ouders en kinderen. Een school waar geleerd wordt rekening met elkaar te houden en waar respectvol wordt omgegaan met verschillen. Een school waar kinderen, ouders en leerkrachten zich thuis voelen."

Schoolregels

De school is een oefenplaats om met elkaar om te leren gaan. Wij willen de kinderen daar graag bij helpen.

Aan het begin van het schooljaar nemen de "Gouden regels" een prominente plaats in. Per week behandelen we een nieuwe regel. We gebruiken de start van het schooljaar ook om allerlei spelletjes te doen in de klas die gericht zijn op samenwerken en omgaan met elkaar. In de loop van het schooljaar zullen de regels regelmatig herhaald worden.

- Hand in hand, oké, slaan, schoppen, duwen, daar doen wij niet aan mee.
- Spullen van jou, spullen van mij, zorg ervoor dan blijven we blij.
- Lachen is fijn, uitlachen doet pijn.
- Zegt een ander iets, zeg dan even niets.
- Kun je even niet alleen, dan zijn er anderen om je heen.
- Bij het spelen binnen en buiten, mag je niemand buiten sluiten.
- Doet een ander iets goed, geef hem dan een pluim op zijn hoed.

Verbinding

Op bs Mandegoud staan we nauw in verbinding met onze omgeving. We geven invulling aan onze waarden in samenwerking met vele partijen. Hierbij valt te denken aan de waarde 'omkijken naar elkaar' door een aantal keer per jaar activiteiten te combineren met het zorgcentrum in Kloosterburen.

'Mensen in hun waarde laten' stimuleren we door voor alle kinderen hetzelfde programma te hebben voor levensbeschouwing. Alle kinderen maken kennis met de Pastor en de Dominee en de verschillende kerken.

'Hetzelfde doel voor ogen hebben' stimuleren we door aandacht te hebben voor de dorpsbeleving in Kloosterburen. We werken samen met verschillende stichtingen en verenigingen.

Voorbeeldfunctie

Wij zijn als medewerkers van bs Mandegoud ons bewust van onze voorbeeldfunctie. Ons gedrag op het plein, in de school, tijdens uitstapjes e.d. wordt (ongemerkt) geregistreerd door de kinderen. Ook ons gedrag onderling wordt opgemerkt. Een visie op sociale veiligheid en welzijn, die gedragen wordt door alle teamleden, wordt uitgestraald in woord en gebaar. De toon van de leerkracht is belangrijk, evenals de woordkeus.

Verantwoordelijkheid

Ieder teamlid voelt zich verantwoordelijk voor de sfeer op school. Dus zijn we er om toezicht te houden, tonen we belangstelling en maken we samen plezier. We accepteren en waarderen het unieke van ieder mens en stimuleren de kinderen tot een dergelijke houding.

Bevestiging

Door bevestigende feedback en complimenten stimuleren we de kinderen om gewenst gedrag te vertonen. Tevens geven we daarmee een impuls aan het zelfvertrouwen van de kinderen. Prijzen kan klassikaal; dit kan stimulerend werken voor de andere kinderen.

Prijzen kan verbaal, maar ook non- verbaal (knipoogje, de duim omhoog).

Levensbeschouwelijk onderwijs

Bs mandegoud is een samenwerkingsschool. Elke week krijgen alle kinderen een les over levensbeschouwing. Deze lessen worden gegeven door een vakdocent. Zij maakt gebruik van de methode 'Heb 't lef':

'Actief burgerschap is het kúnnen en willen deelnemen aan de samenleving, dichtbij (bijvoorbeeld in de wijk) en veraf. Burgerschap gaat over diversiteit, acceptatie en tolerantie. Het vraagt ook reflectie op het eigen handelen, een respectvolle houding en een bijdrage aan de zorg voor je omgeving. Een school is te beschouwen als een samenleving in het klein, zeker een openbare school met kinderen uit allerlei culturen. De (openbare) school heeft, als oefenplaats voor het (volwassen) leven, dan ook een geweldige kans om een wezenlijke bijdrage te leveren aan datgene waar de maatschappij beslist behoefte aan heeft, namelijk burgerschap en samenhang. Zonder wederzijds respect zal dat niet gaan, en een respectvolle houding veronderstelt begrip, en begrip kan weer niet zonder kennis.

Het woord lef heeft Hebreeuwse wortels, en betekent hart of moed. Iemand die het lef heeft kan op sympathie rekenen. Lef heeft ook wat tegendraads, maar dan vooral in de betekenis van kritisch, niet zomaar iets aannemen. En dat zonder egoïsme: opkomen voor anderen, en ook wel voor jezelf, staat in het teken van opkomen tegen onrecht.

Burgerschap en sociale integratie zijn geen aparte vakken of vormingsgebieden, maar komen in meerdere leergebieden aan de orde. Ook in het vak levensbeschouwing. Eén van de pijlers van dit vak is het filosofisch of levensbeschouwelijk gesprek. Door te filosoferen nemen kinderen deel aan een democratische praktijk, de deelnemers in het gesprek zijn gelijkwaardig, hebben een gelijke kans invloed op het proces uit te oefenen; in het gesprek gaat het om meningsvorming, vrije meningsuiting, en –uitwisseling. Filosoferen vindt plaats in dialoog. Kortom, filosoferen met kinderen draagt ons inziens in belangrijke mate bij aan democratische burgerschapsvorming.'

Wereld oriënterende en culturele vakken

Het aanbod in de lessen voor de 'wereld oriënterende vakken' is, naast alles wat hierboven staat beschreven, dekkend voor de kerndoelen 'Oriëntatie op jezelf en de wereld'.

In groep 5 t/m 8 worden spreekbeurten gehouden. Kinderen maken de keus voor een onderwerp. Vanuit cultuureductie maken kinderen kennis met diverse disciplines. Zo bezoeken kinderen een concert van het NNO in Groningen, worden er voorstellingen gegeven voor alle kinderen van de school en doen we actief mee aan de kinderenboekenweek.

Alle kinderen krijgen muziekles aan de hand van de methode 1-2-3 ZING! Jaarlijks krijgen onze leerlingen van groep 5 muziekles van de lokale muziekvereniging st Caecillia. Naast dat muziek goed is voor de ontwikkeling van kinderen, voor het samen met de groep beleven, zien we dit ook als samenwerking met verenigingen en instanties uit de omgeving.

Actualiteit, maatschappij

Dagelijks kijken groep 5 t/m 8 het korte Jeugdjournaal (5 minuten). Actuele onderwerpen die zo nodig en/ of indien gewenst verder worden toegelicht door de leerkracht en besproken met de kinderen.

In alle klassen wordt digitale geletterdheid aangeboden. Een van de onderdelen is mediawijsheid. Hierin komt bijvoorbeeld aan bod hoe je met elkaar omgaat in digitale communicatie.

Incidenten

De incidentenregistratie in Parnassys wordt gebruikt om de incidenten op het gebied van pesten, geweld, vernieling, seksuele intimidatie en discriminatie te registreren. De intern begeleider is verantwoordelijk voor de incidentenregistratie.

Incidenten, die geregistreerd worden zijn bijvoorbeeld: weglopen van school onder schooltijd, pesten, lichamelijk geweld, verbaal geweld, vernieling, seksuele intimidatie, enz.

Indien een leerling vaak (meerdere keren per dag) ongewenst gedrag vertoont, dan worden de ouders op de hoogte gesteld en wordt getracht om tot een gezamenlijke aanpak (hulpplan) te komen.

Eventueel wordt, indien de ouders dit goedkeuren, door de school of door de ouders, deskundige hulp ingeroepen. We voegen het protocol verbaal en/ of fysiek geweld.

Mocht ondanks een gerichte aanpak het gedrag zodanig zijn (en blijven) dat het schadelijk voor het kind zelf is en voor de andere kinderen, dan kan verwijzing naar een andere school aan de orde.

Bij een zeer ernstige overtreding of herhaaldelijk overtreden van de regels, bestaat de mogelijkheid dat de leerling door de directeur-bestuurder geschorst wordt. Het protocol schorsing, verwijdering staat beschreven in onze schoolgids.

Portfolio

Alle kinderen krijgen twee keer per jaar een portfolio mee naar huis. Hierin worden onder andere toets- en observatie in gepresenteerd.

Betreffende de sociaal-emotionele ontwikkeling is dit gekoppeld aan KIJK en ZIEN!

Sinds 2016 vullen kinderen ook zelf een beoordeling van zichzelf in. Dit doen we, omdat we het reflectieve vermogen van kinderen willen stimuleren.

Meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld

Iedere professional die werkt met kinderen of volwassenen moet van het ministerie van VWS werken met de Meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling. Het is een stappenplan dat gevolgd moet worden als er vermoedens van kindermishandeling of huiselijk geweld zijn.

1. Stap 1: in kaart brengen van signalen.
2. Stap 2: collegiale consultatie en zo nodig raadplegen van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling of het Steunpunt Huiselijk Geweld.
3. Stap 3: gesprek met de ouder(s)
4. Stap 4: wegen van het geweld of de kindermishandeling.
5. Stap 5: beslissen: hulp organiseren of melden.

Komend schooljaar krijgen de locatiecoördinatoren en intern begeleiders scholing over de Meldcode. Zij zullen deze Code verder bespreken in het team.

Klachtenregeling

In iedere organisatie kan het voorkomen dat er, ondanks voorzorgsmaatregelen, klachten zijn. Daarom heeft ons schoolbestuur een klachtenregeling. Ons schoolbestuur is aangesloten bij een landelijke klachtencommissie. De klachtenregeling staat beschreven in de schoolgids.

3. Beleidsvoornemens

Het huidige beleid willen we voortzetten. Daarnaast hebben we enkele aanvullingen:

Vakken integreren

Geïntegreerd aanbod zaakvakken-creatief-digitale geletterdheid implementeren

Portfolio

We willen dat de kinderen meer eigenaar worden van het portfolio. Op dit moment vullen ze een zelfbeoordeling en leerpunten in rondom 'werkhouding'. Dit willen we uitbreiden.

4. Evaluatie en borging

Tweejaarlijks evalueren we aan de hand van de doelstellingen:

- De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.
- De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

De vragen die wij ons daarbij stellen, zijn:

- Hebben we goed vastgelegd/beschreven wat we doen?
- Handelen we conform de eisen die we aan onszelf hebben gesteld?
- Doen we de dingen goed? Doen we de goede dingen?
- Hoe weten we dat? Vinden anderen dat ook?
- Wat gaan we verbeteren/bijstellen en hoe doen we dat?

		Frequentie	Borging	Vindplaats
Inzicht in de huidige situatie	ZIEN, observatie	Jaarlijks	toetskalender	Parnassys
	KIJK	Jaarlijks	toetskalender	Groepsmap, DORR digitaal
	Klassenbezoeken	Jaarlijks	jaarplanning	Handboek kwaliteit
	Inspectie	Eén keer per vier jaar	nvt	nvt
	Audit	Eén keer per vier jaar	Meerjarenplanning	Handboek kwaliteit
	Tevredenheidsonderzoek	Eén keer per vier jaar	Meerjarenplanning	Handboek kwaliteit
	Functioneringsgesprekken	Jaarlijks	jaarplanning	Gesprekken-cyclus
	Samenwerking met ouders, oudergesprekken	Regulier; drie keer per jaar, daarnaast op verzoek	Jaarplanning	Parnassys
	Observaties, gesprekken.	Dagelijks	nvt	nvt
Wat doen we	Waarden	Dagelijks	Jaarplanning kwaliteitszorg	Vademecum
	Schoolregels	Dagelijks	Jaarplanning Kwaliteitszorg	Vademecum
	Heb 't lef, een methode voor levensbeschouwing	Wekelijks	Lesrooster	Handleiding, Vademecum
	Spreekbeurten, werkstukken vanaf groep 5	Per kind 1x per jaar	Lesrooster	Vademecum

	Jeugdjournaal	Dagelijks	Lesrooster	nvt
	Kinderpostzegels,	Jaarlijks	Jaarplanning	nvt
	Wereldoriëntatie	Wekelijks	Lesrooster	Handleiding, Vademecum
	erfgoededucatie	Jaarlijks	jaarplanning	Vademecum
	Muzieklessen methode St caecillia gr. 5	Wekelijks Jaarlijks	Lesroosters Jaarplanning	Vademecum
	Vertrouwenspersoon	Indien nodig	nvt	Schoolgids
	Meldcode	Indien nodig	nvt	SOP
	Protocol verbaal, fysiek geweld	Indien nodig	nvt	Vademecum
	Klachtenregeling	Indien nodig	nvt	Schoolgids
	Incidentenregistratie	Indien nodig	nvt	Schoolgids
	Protocol schorsing, verwijdering	Indien nodig	nvt	Schoolgids

Bijlagen

- Bijlage 1: Houdingen, vaardigheden, kennis- democratie, participatie, identiteit.
- Bijlage 2: Kijkwijzer pedagogisch handelen
- Bijlage 3: Formulier Functioneringsgesprekken
- Bijlage 4: Protocol verbaal en/ of fysiek geweld
- Bijlage 5: anti-pest protocol

Bijlage 1 Houdingen, vaardigheden, kennis- democratie, participatie, identiteit.

	Democratie	Participatie	Identiteit
Houdingen	<p>De oplossingsgerichte mens <i>wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ conflicten op vreedzame wijze oplossen; ☐ zich gedragen vanuit respect voor anderen en algemeen aanvaarde waarden en normen; ☐ de rol van gezagsdragers bij het oplossen van conflicten respecteren; ☐ actie ondernemen om in de eigen gemeenschap mensen- en kinderrechten op het gebied van vrijheid, veiligheid, gelijkheid en respect te realiseren 	<p>De actieve mens <i>wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ vanuit betrokkenheid samen werken aan een sociaal en ruimtelijk stimulerende en aangename leef-, speel- en leeromgeving. 	<p>De verantwoordelijke mens <i>wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zich medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en die van anderen; ☐ een serieuze en respectvolle dialoog met anderen aangaan.
Vaardigheden	<p>De zich informerende mens <i>kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ eenvoudige informatie op hoofdzaken begrijpen; ☐ eigen mening met anderen bespreken; ☐ accepteren dat eigen opvattingen niet altijd worden gedeeld; ☐ het belang van mensen en kinderrechten in het eigen leven typeren en bediscussiëren. 	<p>De sociaal-communicatieve mens <i>kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ deelnemen aan discussie en overleg; ☐ een verbetering in de klas of school Meehelpen organiseren en initiëren; ☐ bijdragen aan het maken en uitvoeren van regels en afspraken in de klas en op school; ☐ zelf verantwoordelijkheid nemen om mensen en kinderrechten in de eigen omgeving te beschermen. 	<p>De zich inlevende mens <i>kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ basale rolnemingsvaardigheden toepassen; ☐ samenwerken met anderen ongeacht sociale, etnische en/ of culturele achtergronden; ☐ verschillen en Overeenkomsten tussen mensen zien en waarderen; ☐ in concrete situaties discriminatie en uitsluiting herkennen.
Kennis	<p>De democratisch geletterde mens <i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ rechten en plichten die kinderen in een democratische samenleving hebben; ☐ enkele hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de 	<p>De sociaal geletterde mens <i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ hoe mensen met elkaar positief kunnen communiceren; ☐ rechten van het kind om aan het gemeenschapsleven deel te nemen. 	<p>De cultureel geletterde mens <i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ hoofdzaken van geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen; ☐ rechten van het kind om een eigen identiteit

	rol van de burger; ☐ ☐ ☐ het verschijnsel dat er in een democratie verschillen in opvattingen zijn.		te ontplooiën; ☐ ☐ het gegeven (?) dat mensen- en kinderrechten voor iedereen gelden
--	---	--	---

Bijlage 2 Kijkwijzer pedagogisch handelen

- 0 = Niet van toepassing
Ja = Dit gedrag is waargenomen
Nee = Dit gedrag is niet waargenomen

	Ja/ nee/nvt	Voorbeeld waargenomen gedrag	Opmerkingen; bijvoorbeeld welk gedrag is niet waargenomen, maar wel gewenst of vereist, tips, suggesties, aanwijzingen.
De leraar, houding:			
1. <u>De leerkracht neemt de leiding in houding en stemgebruik</u>			
2. De leerkracht is consequent.			
3. De leerkracht geeft met eigen gedrag het goede voorbeeld			
4. De leerkracht stimuleert dat de kinderen respect voor elkaar hebben en elkaar accepteren			
5. <u>De leerkracht is positief/stimulerend naar de kinderen</u>			
6. De leerkracht toont belangstelling			
Regels en afspraken, de leraar:			
7. Herinnert zo nodig de kinderen aan de regels en afspraken van de school.			

8. <u>Benoemt gewenst gedrag</u>	Ja/ nee/nvt	Voorbeeld waargenomen gedrag	Opmerkingen; bijvoorbeeld welk gedrag is niet waargenomen, maar wel gewenst of vereist, tips, suggesties, aanwijzingen.
9. Spreekt de kinderen aan op hun verantwoordelijkheid			
10. Corrigeert zo min mogelijk over de groep heen			
11. <u>Corrigeert op gedrag en niet op de persoon</u>			
12. Spreekt positieve verwachtingen uit			

Communicatie, de leraar			
13. Geeft positief geformuleerde concrete feedback			
14. Gaat in op non-verbale reacties van kinderen			
15. <u>Geeft complimenten, afwisselend met een woord, gebaar, houding of mimiek</u>			
16. <u>Geeft de kinderen voldoende ruimte om na te denken en te reageren</u>			
17. Grijpt het maken van fouten aan als mogelijkheid om te leren			

Ondersteuning en motivatie, de leraar:			
	Ja/ nee/nvt	Voorbeeld waargenomen gedrag	Opmerkingen; bijvoorbeeld welk gedrag is niet waargenomen, maar wel gewenst of vereist, tips, suggesties, aanwijzingen.
18. <u>Ondersteunt de leerlingen bij zaken waarbij ze hulp nodig hebben</u>			
19. Laat alle kinderen succeservaringen opdoen			
20. Stimuleert interactie en samenwerking tussen de kinderen			

Bijlage 3 Functioneringsgesprek

FUNCTIONERINGSGESPREK leerkracht

Naam: Geboortedatum: Huidige school: Leidinggevende: Huidige functie: Datum vorig gesprek: Datum gesprek:	
---	--

1. Resultaatgerichte afspraken vorig(e) gesprek(ken)
--

–
–
–
–
–
–
–
–
–
–
–

2. Competentieoverzicht (mits van toepassing bijlage Pi-Educatie instrument)	
Competentieprofiel met gedragsindicatoren	
<ul style="list-style-type: none"> • <u>Boven</u> het gewenste niveau • <u>Op</u> het gewenste niveau • <u>Bijna op</u> het gewenste niveau • <u>Onder</u> het gewenste niveau 	
1. Interpersoonlijk competent De leraar primair onderwijs moet ervoor zorgen dat er in zijn groep een prettig leef- en werkklimaat heerst.	
2. Pedagogisch competent De leraar primair onderwijs moet de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de kinderen bevorderen. Hij moet hen helpen een zelfstandig en verantwoordelijk persoon te worden.	
3. Vakinhoudelijk en didactisch competent De leraar primair onderwijs moet de kinderen helpen zich de culturele bagage eigen te maken die samengevat is in de kerndoelen voor het primair onderwijs en die elke deelnemer aan de samenleving nodig heeft om volwaardig te kunnen functioneren.	
4. Organisatorisch competent De leraar primair onderwijs draagt zorg voor alle aspecten van klassenmanagement ten behoeve van zijn groep.	
5. Competent in het samenwerken met collega's De leraar primair onderwijs moet ervoor zorgen dat zijn werk en dat van zijn collega's op school goed op elkaar zijn afgestemd. Hij moet ook bijdragen aan het goed functioneren van de schoolorganisatie.	
6. Competent in het samenwerken met de omgeving De leraar primair onderwijs moet contacten onderhouden met de ouders of verzorgers van de kinderen. Hij moet er ook voor zorgen dat zijn professionele handelen en dat van anderen buiten de school goed op elkaar zijn afgestemd.	
7. Competent in reflectie en ontwikkeling De leraar primair onderwijs moet zich voortdurend verder ontwikkelen en professionaliseren.	
Toelichting	

3. Welbevinden	
Welke momenten hebben de afgelopen periode veel voor je betekend? Wat waren inspirerende situaties, waar liep je warm voor? Wie of wat heeft je geïnspireerd? Waar ligt je inspiratie in je werk?	
Wat is het afgelopen jaar een uitdaging voor je geweest, die je hebt aangepakt? Wat is op dit moment een uitdaging voor je?	
Welke momenten hebben je veel energie gekost? Energievreters, bepaalde vergaderingen, gesprekken, bepaalde situaties of het ontbreken van iets?	

4. Organisatie en Schoolontwikkeling	
Professionele relatie met de leidinggevende(n)	
Tevredenheid taken binnen de school	
Eigen inbreng schoolbeleid	
Besluitvorming binnen de school	

5. Professionalisering / Deskundigheidsbevordering	
Wat doe je/heb je dit schooljaar gedaan aan professionalisering	
Welke wensen heb je t.a.v. je individuele professionalisering	
Wat heeft het je opgeleverd (voor jezelf/je groep/de organisatie)	

6. Loopbaan

Heb je een loopbaanvraag?	
Waaraan wil je werken?	
Wat heb je daarvoor nodig?	
Hoe ziet de leiding jouw sterke (en ontwikkelings-) punten?	
Mobiliteitswensen	

7. Omstandigheden welke de functievervulling hebben beïnvloed

--

8. Resultaatgerichte afspraken.

Datum vervolgesprek en type gesprek

9. Ondertekening

Datum:	Datum:
Personeelslid 0 akkoord 0 gezien	Gespreksfunctionaris

Bijlage 4 Protocol verbaal en/ of fysiek geweld

Verbaal en/ of fysiek geweld en het niet opvolgen van aanwijzingen van de leerkracht.

Verbaal en/ of fysiek geweld en in hoge mate respectloos gedrag⁴

Indien een leerling verbaal en/ of fysiek geweld gebruikt:

- Gaat de leerling die dag in een andere klas werken.
- Na schooltijd volgt een herstelgesprek met de leraar en de leerling dient zijn excuses aan te bieden. De leerkracht neemt een passende⁵ sanctie.
- De locatiecoördinator wordt geïnformeerd, hij/ zij neemt contact op met de directeur.
- De ouders worden direct na het incident geïnformeerd over het incident en de maatregelen. Hiervan wordt een verslag gemaakt.
- De leerkrachten stellen in samenwerking met de interne begeleider een hulpplan voor de leerling op ter voorkoming van dergelijke incidenten, bespreken dit met de ouders en het plan wordt uitgevoerd.

Indien binnen een termijn van een jaar drie keer een dergelijk voorval is gebeurd of indien een incident binnen twee weken volgt op het voorgaande incident, worden de ouders uitgenodigd voor een gesprek. Hierin wordt de ouders medegedeeld dat bij een volgend incident:

- De ouders onmiddellijk worden gebeld met het verzoek het kind op te halen. De leerling krijgt werk mee naar huis.
- De locatiecoördinator informeert de directeur; zij neemt weer contact op met de sectordirecteur.
- De leerling krijgt een time-out van een dag van de sectordirecteur, de leerplichtambtenaar en de inspectie worden hierover geïnformeerd. De ouders ontvangen een brief, waarin de time-out wordt vermeld.
- Na afloop van de time-out biedt de leerling in het bijzijn van de ouders excuses aan en verzoekt om toelating in de klas.
- De voorzitter van de medezeggenschapsraad wordt op basis van vertrouwelijkheid geïnformeerd.
- Het hulpplan voor de leerling ter voorkomen van dergelijke incidenten wordt aangepast en besproken met de ouders. Ouders en school overleggen over externe hulp voor de leerling. Het plan wordt uitgevoerd.

Indien binnen een termijn van een jaar een leerling drie keer een time-out heeft gehad, volgt een gesprek met de ouders, de directeur en de locatiecoördinator over te nemen stappen.

Het niet opvolgen van aanwijzingen van de leerkracht:

Indien een leerling aanwijzingen van de leerkracht niet opvolgt:

Wordt, indien mogelijk, de locatiecoördinator of de directeur ingeschakeld. Indien ook de aanwijzingen van deze functionarissen niet worden opgevolgd, worden de ouders gebeld met het verzoek het kind op te halen. De leerling krijgt werk mee naar huis. De locatiecoördinator informeert de directeur. De volgende dag biedt de leerling in het bijzijn van de ouders excuses aan en verzoekt om toelating in de klas.

Er wordt een hulpplan voor de leerling opgesteld ter voorkoming van dergelijke incidenten en besproken met de ouders. Het plan wordt uitgevoerd.

Indien binnen een termijn van een jaar drie keer een dergelijk incident heeft plaats gevonden, volgt een gesprek met de ouders, de directeur en de locatiecoördinator over te nemen stappen.

---

⁴ Dit ter beoordeling van de leerkracht

⁵ Passend bij het kind, de leeftijd en het incident.

Van alle gesprekken en incidenten wordt een verslag gemaakt dat door ouders en de directeur wordt ondertekend.

De leerkracht noteert alle incidenten en gesprekken in Parnassys, het digitale leerlingvolgsysteem.

Anti-pest protocol Basisschool “Mandegoud”

Basisschool “Mandegoud” wil voor alle kinderen die de school bezoeken een veilige school zijn. Een omgeving waarin zij zich harmonieus en op een prettige en positieve manier kunnen ontwikkelen. De leerkrachten bevorderen deze ontwikkeling door het scheppen van een veilig klimaat in een prettige werksfeer in de klas en op het schoolplein. In veruit de meeste gevallen lukt dit door de ongeschreven regels aan te bieden en deze te onderhouden, maar soms is het gewenst duidelijke afspraken met de kinderen te maken. Eén van die duidelijke regels is dat kinderen met respect met elkaar dienen om te gaan. Dat dat niet altijd als vanzelfsprekend wordt ervaren, geeft aan dat we dat kinderen moeten leren en daar dus energie in steken. Ons pedagogisch uitgangspunt is dat kinderen met elkaar moeten *leren* omgaan. Dat leerproces loopt meestal vanzelf goed, maar het kan voorkomen dat een kind systematisch door anderen wordt gepest. Dat vinden wij onacceptabel en onze inspanningen zijn er dan ook op gericht het negatieve gedrag meteen te stoppen.

Hoe we dit gaan doen kunt u in dit protocol lezen.

Uitgangspunten

1. Als pesten en pestgedrag plaatsvindt, ervaren we dat als een probleem op onze school, zowel voor de leerkrachten als de ouders, de kinderen, de gepeste kinderen, de pesters en de zwijgende groep kinderen.
2. De school wil zich inspannen om pestgedrag te voorkomen en aan te pakken door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als ongewenst wordt ervaren en absoluut niet wordt geaccepteerd.
3. Indien pestgedrag optreedt moeten leerkrachten duidelijk stelling en actie ondernemen tegen dit gedrag.
4. Wanneer pesten, ondanks alle inspanningen weer optreedt, voert de school de uitgewerkte procedure uit.
5. Dit pestprotocol wordt door het hele team en de medezeggenschapsraad onderschreven en ook aan alle ouders ter inzage aangeboden.

Wat vinden wij pestgedrag?

Pestgedrag is systematisch en regelmatig iemand proberen te “raken”.

Signalen daarvan zijn:

- Uitlachen
- Kwetsende opmerkingen maken
- Fysiek geweld
- Kleineren
- Niet serieus nemen
- Nadoen
- Negeren
- Vernederen
- Schelden
- Bedreigen
- Opstoken
- Manipuleren
- Chanteren

- Met meer tegen één

Pestgedrag buiten schooltijd

Pestgedrag kan zich uiten in veel verschillende situaties. Zo valt te denken aan het buiten spelen, de sportclub, of via sociale media. Als een leerling buiten schooltijd herhaaldelijk gepest wordt, brengen de ouders de school hiervan op de hoogte. Aangezien onze bevoegdheden niet toereikend zijn kan de school de situatie buiten de schooltijden niet oplossen. Ouders kunnen contact opnemen met 'Centrum voor jeugd en gezin'. De school kan waar mogelijk, wel inspelen op de situatie. We willen hiermee bereiken dat we preventief kunnen handelen op school en alle kinderen zich op school veilig voelen.

Maatregelen en procedure

Preventieve maatregelen:

De leerkracht bespreekt met de leerlingen de gouden regels in de klas als normaal gebruikelijk aan het begin van het schooljaar. Het onderling plagen en pesten wordt hier benoemd en besproken in alle groepen van de school .

De gouden regels worden in school opgehangen, zodat er naar verwezen kan worden.

De Gouden regels zijn:

Hand in hand, oké. Slaan, schoppen, duwen, daar doen wij niet aan mee.

Spullen van jou, spullen van mij, zorg ervoor, dan blijven we blij.

Lachen is fijn, uitlachen doet pijn.

Zeg een ander iets, zeg dan even niets.

Kun je even niet alleen, dan zijn er anderen om je heen.

Bij het spelen binnen en buiten, mag je niemand buiten sluiten.

Doet een ander iets goed, geef hem een pluim op zijn hoed.

Deze regels gelden op en rondom school.

Aanpak van ruzies en pestgedrag in stappen

1. De partijen uit elkaar halen en tot rust laten komen.
2. Verhalen aanhoren van beide partijen + omstanders (eventueel).
3. De groepsleerkracht inseinen, ook wanneer het pesten bijvoorbeeld tijdens het overblijven plaatsvindt.
4. Bij het naar binnen sturen bij voorkeur de groepsleerkracht waarschuwen voor opvang.
5. Bij herhaling van pestgedrag, of extreem pestgedrag aantekening maken in Parnassys .
6. Frequent en consequent gesprekken voeren en noteren in Parnassys.
7. Pestgedrag bespreekbaar maken in de groep. De groep moet zijn verantwoording leren nemen.

Begeleiding van de gepeste leerling

○ Medeleven tonen en luisteren en vragen: hoe en door wie wordt er gepest.
○ Nagaan hoe de leerling zelf reageert, wat hij/zij doet voor, tijdens en na het pesten.
○ Huilen of heel boos worden is juist vaak een reactie die de pester wil uitlokken. De leerling laten zien dat je op een andere manier kan reageren.
○ Zoeken en oefenen van een andere reactie. Hierbij zoekt de school, of de ouders eventueel begeleiding bij een externe.
○ Nagaan welke oplossing een kind zelf wil.
○ Sterke kanten van de leerling benadrukken.
○ Beloning (schouderklopje) als de leerling zich anders/beter opstelt.
○ Praten met de ouders van de gepeste leerling.

Begeleiding van de pester

○ Laten inzien wat het gevolg van zijn/haar gedrag is voor de gepeste en de omgeving.
○ Praten: zoeken naar een reden van het ruzie maken/pesten (baas willen zijn, jaloezie, verveling, buiten gesloten voelen).
○ Pesten is verboden in en om de school: wij houden ons aan deze regel; straffen als het kind wel pest – complimenteren als kind zich aan de regels houdt.
○ Kinderen leren niet meteen kwaad te reageren, leren beheersen, de “stop-eerst-nadenken” houding aannemen. Hierbij zoekt de school, of de ouders eventueel begeleiding bij een externe.
○ Contact tussen ouders en school.

Begeleiding van de meelopers

○ In een gesprek bewust maken van het eigen gedrag en wat de gevolgen zijn voor het gepeste kind.
○ In klassikale gesprekken dit onderwerp bespreekbaar maken.
○ Wat kan de groep doen om het pesten te stoppen.

Begeleiding van de ouders

○ Op de hoogte brengen en houden van het gedrag van het eigen kind.
○ Op één lijn proberen te komen met de ouders wat betreft de te nemen maatregelen.

Consequenties:

De consequentie is opgebouwd in 5 fases, afhankelijk hoe lang de pester door blijft gaan met zijn/haar pestgedrag en geen verbetering vertoond in zijn/haar gedrag. De fases kunnen elkaar ook overlappen.

Fase 1:

- Bewustwording voor wat hij/zij met het gepeste kind uithaalt, door gesprek en/of op schrift.
- Ouders worden op de hoogte gesteld van de situatie. Gezamenlijk wordt gekeken naar de aanpak.
- Afspraken maken met de pester over gedragsveranderingen. De naleving van deze afspraken komen aan het einde van de week (voor een periode van vier weken) in een kort gesprek aan de orde.
- Een of meerdere pauzes binnen blijven.
- Nablijven tot alle kinderen naar huis vertrokken zijn.
- De ouders worden van de maatregelen op de hoogte gesteld.

Fase 2:

- Regelmatig gesprekken met de ouders, als voorgaande acties op niets uitlopen. De medewerking van de ouders wordt nadrukkelijk gevraagd om een einde aan het probleem te maken. De school heeft alle activiteiten gevolgd en vastgelegd in Parnassys en de school heeft al het mogelijke gedaan om een einde te maken aan het pestprobleem. Bij aanhoudend pestgedrag kan er voor gekozen worden om een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen, binnen de school.

Fase 3:

- Bij aanhoudend pestgedrag kan externe hulp worden ingeschakeld zoals het CJG of schoolmaatschappelijk werk.

Fase 4:

- Het (tijdelijk) plaatsen op een andere school behoort tot de mogelijkheden.

Fase 5:

- Als laatste consequentie kan een leerling tijdelijk geschorst of verwijderd worden.